

21. Međunarodna DQM
konferencija

21th DQM International
Conference

ICDQM-2018

Prijevor, Srbija, 28-29 jun 2018

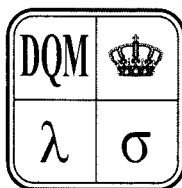

June 28-29, 2018, Prijevor, Serbia

UPRAVLJANJE KVALITETOM I POUZDANOŠĆU DEPENDABILITY AND QUALITY MANAGEMENT

Plenarna predavanja	☐	Plenary Lectures
Inženjerstvo kvaliteta	☐	Quality Engineering
Inženjerstvo pouzdanosti	☐	Reliability Engineering
Industrijsko inženjerstvo	☐	Industrial Engineering
Sistemska inženjerstvo	☐	Systems Engineering
Vojno inženjerstvo	☐	Military Engineering
Energetska efikasnost	☐	Energy Efficiency

ZBORNİK RADOVA - PROCEEDINGS

Redaktor - Editor:
Ljubiša Papić

Istraživački centar za upravljanje kvalitetom i pouzdanošću
Research Center of Dependability and Quality Management

DQM
Prijevor, 2018

PREDGOVOR

U ime Istraživačkog centra za upravljanje kvalitetom i pouzdanošću (Istraživački centar DQM) iz Prijedora i Međunarodnog naučnog odbora ICDQM-2018, imam zadovoljstvo da Vam predstavim Zbornik radova 21. Međunarodne naučne konferencije "Upravljanje kvalitetom pouzdanošću" (ICDQM-2018). Ovu Međunarodnu DQM konferenciju organizuju Istraživački centar DQM i Međunarodni naučni odbor ICDQM-2018.

Međunarodna naučna konferencija ICDQM-2018 dugi niz godina predstavlja forum za prezentovanje novih naučnih rezultata, razvojnih istraživanja i privrednih primena u oblastima: inženjerstvo kvaliteta, inženjerstvo pouzdanosti, industrijsko inženjerstvo, sistemsko inženjerstvo, vojno inženjerstvo, energetska efikasnost i ekonomična proizvodnja, kroz sve faze životnog ciklusa proizvoda i sistema, od marketinga, preko projektovanja, proizvodnje, ispitivanja, korišćenja sa održavanjem, do povlačenja iz upotrebe.

Međunarodna naučna DQM konferencija ICDQM-2018, dvadesetprva po redu, predstavlja jedan od najznačajnijih naučnih skupova koji se ove godine održavaju u Srbiji. U Zborniku radova (knjiga i CD) ICDQM-2018 je objavljeno 62 saopštenja koji se na konferenciji predstavljaju u okviru plenarnog dela i šest tematskih oblasti (plenarna saopštenja, inženjerstvo kvaliteta, inženjerstvo pouzdanosti, industrijsko inženjerstvo, sistemsko inženjerstvo, vojno inženjerstvo, energetska efikasnost). Istraživački centar DQM ove godine dodeljuje dve tradicionalne nagrade za najbolja saopštenja na prošlogodišnjoj, 20. Međunarodnoj DQM konferenciji. Nagradeni istraživači i specijalisti u područjima naučnih istraživanja i privrednih primena su:

- **Slaviša Golubović** iz Beograda (za saopštenje pod naslovom: *"Eksplataciona pouzdanost raketnog sistema protivvazduhoplovne odbrane S-125M (Neva) u ratnim uslovima"*) i

- **Dejan Jokić, Dragi Antonijević, Vojkan Radonjić, Branko Resimić** iz Tehničkog remontnog zavoda "Čačak", iz Čačka (za saopštenje pod naslovom: *"Monitoring postrojenja za prečišćavanje otpadne vode, kao doprinos ispunjenju standarda ISO 14001"*).

Misija Međunarodnih DQM konferencija iskazana kroz neprekidni razvoj nauke i prakse predmetnih naučnih (tematskih) oblasti će nastaviti da se ostvaruje ako učesnici ICDQM-2018, bilo u svojstvu autora ili gosta, i ove godine budu upamtili prijatno vreme provedeno krajem juna 2018 u Prijedoru u prijateljskom okruženju Istraživačkog centra za upravljanje kvalitetom i pouzdanošću (DQM).

Sa iskrenim poštovanjem,
Prijedor, jun 2018.

Ljubiša Papić, ICDQM-2018

PREDSEDNIK MEĐUNARODNOG NAUČNOG ODBORA

Prof. dr Ljubiša Papić, Istraživački centar DQM, Prijedor, Srbija

MEĐUNARODNI NAUČNI ODBOR

Akademik Yury Adler, Russian Quality Problems Academy, Russia
Prof dr Marko Andrejić, Vojna akademija, Beograd
Akademik Joseph Aronov, Scientific Research Certification Institute, Russia
Dr Felician Campean, University of Bradford, UK
Prof. dr Andres Carrion, Valencia Polytechnic University, Spain
Zagorka Čeperković, Interklima, Vrnjačka Banja
Prof. dr Balbir S. Dhillon, University of Ottawa, Canada
Dr Irina Gadolina, Mashinovedenie Institute, Russia
Dr Leonardo Epstein, Universidad los Andes, Chile
Dr Snežana Grk, Institut društvenih nauka, Beograd
Prof. dr Mohammed Khan, University of Bradford, UK
Prof. dr Danko Jovanović, Vojna akademija, Beograd
Dr Jezdimir Knezevic, Mirce Academy, UK
Evica Milić, Kvalitet i izvrsnost, Beograd
Dr Mihajlo Mladjenovic, Maple Leaf Consumer Foods, Canada
Prof. dr Ilija Nikolić, Fakultet za preduzetnički biznis, Beograd
Doc. dr Milorad Pantelić, RB Kolubara, Lazarevac; Fakultet tehničkih nauka, Čačak
Akademik prof. dr Ljubiša Papić, Istraživački centar DQM, Prijedor
Prof. dr Hoang Pham, Rutgers University, USA
Prof. dr Slavko Pokorni, ITS, Beograd
Akademik Vladimir Shper, Russian Quality Problems Academy, Russia
Prof. dr Miomir Stanković, Fakultet zaštite na radu, Niš
Prof. dr Ajit Srividya, Stord/Haugesund University College, Norway
Prof. dr Miroslav Terzić, Vojna akademija, Beograd
Vladimir Trajković, Poslovna politika, Beograd
Prof. dr Ajit Verma, Stord/Haugesund University College, Norway
Prof. dr Momčilo Vujičić, Fakultet tehničkih nauka, Čačak
Dejan Zekić, RB Kolubara, Lazarevac
Prof. Mikhail Yastrebenetsky, National Academy of Sciences of Ukraine, Ukraine
Prof. dr Manojla Zrnić, Javna ustanova sportski centar Borik, Banja Luka

**SPISAK MEĐUNARODNIH RECENZENATA RADOVA OBJAVLJENIH
U ZBORNIKU ICDQM-2018**

Dr Yuriy Adler, National University of Science and Technology (MISIS), Russia
Professor Joseph Aronov, Scientific Research Certification Institute, Russia
Professor Andres Carrion, Valencia Polytechnic University, Spain
Professor Ajit Kumar Verma, Stord/Haugesund University College, Norway
Dr Jezdimir Knezevic, Mirce Academy, United Kingdom
Professor Ilija Nikolic, University Union – Nikola Tesla, Serbia
Dr Vladimir Shper, National University of Science and Technology (MISIS), Russia
Professor Miomir Stankovic, University of Nis, Serbia
Dr Aleksandr Bochkov, NIlgazeconomica, Russia
Professor Ilia Frenkel, Sami Shamoon College of Engineering, Israel
Professor Diego Galar, Lulea University of Technology, Sweden
Professor Ompal Singh, University of Delhi, India
Professor Milan Stehlik, Johannes Kepler University, Austria
Professor Yuriy Klochkov, Sankt Petersburg Polytechnic University, Russia
Professor Zdravko Milovanovic, Faculty of Mechanical Engineering, Republic of
Srpska

SADRŽAJ ZBORNIKA RADOVA - PROCEEDINGS CONTENTS

Tematska oblast (Conference Topic)

01 Plenarna predavanja (Plenary Lectures)

- 1.01 IZVEŠTAJ A3 KAO EFEKTIVNO SREDSTVO REŠAVANJA
PROBLEMA HAVARIJE BAGERA
A3 REPORT AS AN EFFECTIVE TOOL FOR EXCAVATOR
ACCIDENT PROBLEM SOLVING
Ljubiša Papić
Istraživački centar DQM, Prijedor
Univerzitet u Kragujevcu, Fakultet tehničkih nauka, Čačak
Milorad Pantelić
Elektroprivreda Srbije, RB Kolubara, Lazarvac
Univerzitet u Kragujevcu, Fakultet tehničkih nauka, Čačak 3
- 1.02 KOMPATIBILNOST LEAN POSLOVNE PRAKSE I ZAHTEVA
STANDARDA ISO 9001:2015
COMPATIBILITY LEAN BUSINESS PRACTICES AND ISO
9001:2015 STANDARD REQUIREMENTS
Mirko Đapić, Ljubomir Lukić
Univerzitet u Kragujevcu, Fakultet za mašinstvo i građevinarstvo,
Kraljevo 14
- 1.03 ŠINGO, MORITA I SRBI
SHINGO, MORITA AND SERBS
Miloš Čolić
Beograd 28
- 1.04 CLIL KAO MODEL UPRAVLJANJA KVALITETOM U JEZIČKOM
OBRAZOVANJU – PRIMER RGF
CLIL AS A QUALITY MANAGEMENT MODEL IN LANGUAGE
EDUCATION – A CASE OF FMG
Lidija Beko
Univerzitet u Beogradu, Rudarsko-geološki fakultet, Beograd 39
- 1.05 АСИМЕТРИЧНИ РАТОВИ – НОВИ ИЛИ СТАРИ СУКОБИ
ASYMETRIC WARS - NEW OR OLD CONFLICTS
Хатица Бериша, Игор Баришић
Универзитет одбране у Београду, Школа националне одбране, Београд
Жељко Мушкић
Војнобезбедносна агенција, Министарство одбране РС, Београд 47

Tematska oblast (Conference Topic)

02 Inženjerstvo kvaliteta (Quality Engineering)

- 2.01 ZNAČAJ KONTROLE ULAZNIH SIROVINA
THE IMPORTANCE OF RAW MATERIALS ENTRY CONTROL
Veronika Boškov
Visoka poslovna škola strukovnih studija, Novi Sad 69

2.02	MERENJE I PLANIRANJE PERFORMANSI KVALITETA U INDUSTRIJI MEASURING AND PLANNING QUALITY PERFORMANCE IN THE INDUSTRY Gorica Bošković, Marija Radosavljević, Vesna Janković Milić Univerzitet u Nišu, Ekonomski fakultet, Niš	74
2.03	USPOSTAVLJANJE I DOKUMENTOVANJE INTEGRISANOG SISTEMA MENADŽMENTA U SKLADU SA ZAHTEVIMA STANDARDA SRPS ISO 9001:2015, SRPS ISO 14001:2015, SRPS OHSAS 18001:2008 I SORS 9000/14 ESTABLISHMENT AND DOCUMENTATION INTEGRATED MANAGEMENT SYSTEM ACCORDING TO THE REQUIREMENTS OF ISO 9001: 2015, ISO 14001: 2015, OHSAS 18001: 2008 AND SORS 9000/14 Dejan Jokić, Vojkan Radonjić Tehnički remontni zavod "Čačak", Čačak Sladan Hristov Vojska Srbije, Kopnena Vojska, Niš Goran Petrović Tehnički remontni zavod "Čačak", Čačak	81
2.04	GRUPNO ODLUČIVANJE GROUP DECISION MAKING Ranko Lojić, Damir Projović, Zoran Karavidić, Vinko Žnidaršić Škola nacionalne odbrane, Univerzitet odbrane, Beograd	88
2.05	PRIMENA SISTEMA MENADŽMENTA KVALITETOM U TRANSPORTNOM PREDUZEĆU APPLICATION OF QUALITY MANAGEMENT SYSTEM IN A TRANSPORT ENTERPRISE Ivana Milenković, Milica Miličić, Gordan Stojić, Tatjana Savković Univerzitet u Novom Sadu, Fakultet tehničkih nauka, Novi Sad	94
2.06	INFORMACIONE TEHNOLOGIJE U VISOKOM OBRAZOVANJU INFORMATION TECHNOLOGY IN HIGH EDUCATION Slavko Pokorni, Valentin Kuleto, Goran Radić Visoka škola strukovnih studija za informacione tehnologije, Beograd	100
2.07	UPRAVLJANJE MARKOM NA DRUŠTVENIM MREŽAMA NA PRIMERU KOMPANIJE STARBUCKS BRAND MANAGEMENT IN SOCIAL MEDIA IN COMPANY STARBUCKS Jelena Stanković, Milica Zdravković, Aleksandra Aleksić Univerzitet u Nišu, Ekonomski fakultet, Niš	106

Tematska oblast (Conference Topic)

03 Inženjerstvo pouzdanosti (Reliability Engineering)

3.01	LOGISTIKA BRODOVA TRGOVAČKE MORNARICE LOGISTICS OF SHIPPING SEA VESSELS
------	--

	Marko Andrejić Univerzitet odbrane u Beogradu, Vojna akademija, Beograd Visoka broderska škola akademskih studija, Beograd Đurđijana Ilić, Novica Conić Univerzitet odbrane u Beogradu, Vojna akademija, Beograd	115
3.02	EKSPLORACIONO ISPITIVANJE ALTERNATORA EXPLOITATION TESTING ALTERNATOR Zlata Bracanović, Velimir Petrović, Branka Grozdanić, Đuro Borak Institut IMR, Beograd	122
3.03	OZNAČAVANJE ZAŠTITNIH RUKAVICA MARKING OF SAFETY GLOVES Dušan Gavanski Visoka tehnička škola strukovnih studija, Novi Sad	128
3.04	UTICAJ I VERIFIKACIJA TEHNIČKOG ODRŽAVANJA NA TRAKTORE I MOTORE IMR INFLUENCE AND VERIFICATION OF THE TECHNICAL MAINTANACE ON TRACTORS AND IMR ENGINES Branka Grozdanić, Velimir Petrović, Zlata Bracanović, Đuro Borak Institut IMR, Beograd	135
3.05	UTICAJ LJUDSKOG FAKTORA I RADNE OKOLINE NA KVALITET ODRŽAVANJA VAZDUHOPLOVNIH SREDSTAVA EFFECT OF HUMAN FACTORS AND WORK ENVIRONMENT ON AVIATION QUALITY MAINTENANCE Stevan Jovičić, Zoran Ilić, Nenko Brkljač Tehnički opitni centar, Beograd Ljubiša Tomić Vojnotehnički institut, Beograd	139
3.06	PRIMENA METODE REGENERACIJE U PROCESU ODRŽAVANJA TEHNIČKIH SREDSTAVA APPLICATION METHODS OF RECOVERY IN THE PROCESS OF MAINTENANCE TECHNICAL MEANS Vojkan Radonjić, Branko Resimić, Dejan Jokić Tehnički remontni zavod "Čačak", Čačak	147
3.07	ULAZNA KONTROLA MATERIJALA U FUNKCIJI PROCESA ODRŽAVANJA TEHNIČKIH SREDSTAVA INPUT MATERIALS CONTROL WORK PROCESS MAINTENANCE OF TECHNICAL MEANS Vojkan Radonjić, Branko Resimić, Dejan Jokić Tehnički remontni zavod "Čačak", Čačak	153
3.08	KATEGORIZACIJA CEVI TOPA 125 mm 2A46 CATEGORIZACION 125 MM GUN 2A46 Marko Resimić Kompanija Sloboda, Čačak Vojkan M. Radonjić, Branko Resimić, Dejan Jokić Tehnički remontni zavod "Čačak", Čačak	158

3.09	MENADŽMENT INOVACIJAMA KROZ PRIMENU TEORIJE POUZDANOSTI U DONOŠENJU ODLUKE INNOVATION MANAGEMENT THROUGHT APPLICATION OF THE RELIABILITY THEORY IN DECISION MAKING Nebojša Vučičević Tehnički opitni centar, Beograd Gorana Vučičević Visoka škola strukovnih studija, Beogradska politehnika, Beograd	164
------	---	-----

Tematska oblast (Conference Topic)

04 Industrijsko inženjerstvo (Industrial Engineering)

4.01	RAČUNOVODSTVENE INFORMACIJE KAO PODRŠKA POSLOVNOM UPRAVLJANJU U FUNKCIJI KVALITETA ACCOUNTING INFORMATION AS SUPPORT FOR BUSINESS MANAGEMENT IN THE FUNCTION OF QUALITY Lidija Romić Univerzitet u Novom Sadu, Ekonomski fakultet, Subotica, Srbija Tomislav Romić Zagrebački holding Čistoća, Zagreb, Hrvatska	177
4.02	MODELI MOBILNIH PLAĆANJA U BANKARSTVU MODELS OF MOBILE PAYMENTS IN BANKING Vesna Aleksić, Dragana Bašić Univerzitet u Banja Luci, Ekonomski fakultet, Banja Luka	190
4.03	FORENZIČKA REVIZIJA U FUNKCIJI PREVENCIJE I OTKRIVANJA PREVARA FORENSIC AUDIT IN THE AIM OF FRAUDS PREVENTION AND DETECTION Ljiljana Bonić, Bojan Krstić Univerzitet u Nišu, Ekonomski fakultet, Niš	196
4.04	RAZVIJANJE STRATEGIJA OMNIKANALNE MALOPRODAJE THE OMNICHANNEL RETAIL STRATEGIES DEVELOPMENT Jelena Končar, Sonja Leković Univerzitet u Novom Sadu, Ekonomski fakultet, Subotica	202
4.05	MARKETING I SAVREMENO TRŽIŠTE MARKETING AND MODERN MARKET Đurđijana Ilić Univerzitet odbrane u Beogradu, Vojna akademija, Beograd Marko Andrejić Univerzitet odbrane u Beogradu, Vojna akademija, Beograd Visoka broderska škola akademskih studija, Beograd Slađana Ilić Ekonomsko-trgovinska škola, Kruševac	208
4.06	FORENZIČKA REVIZIJA – ČUVAR KVALITETA FINANSIJSKIH IZVEŠTAJA FORENSIC AUDIT – GUARDIAN OF FINANCIAL STATEMENT'S QUALITY	

	Tadija Đukić, Milica Đorđević Univerzitet u Nišu, Ekonomski fakultet, Niš	214
4.07	VAŽNOST STRATEGIJE DIVERZIFIKACIJE U SAVREMENIM USLOVIMA PRIVREĐIVANJA IMPORTANCE OF THE DIVERSIFICATION STRATEGY CONTEMPORARY CONDITIONS OF TRAFFICKING Đurđijana Ilić Univerzitet odbrane u Beogradu, Vojna akademija, Beograd Maja Ivanović Đukić Univerzitet u Nišu, Ekonomski fakultet, Niš Marko Andrejić Univerzitet odbrane u Beogradu, Vojna akademija, Beograd Visoka broderska škola akademskih studija, Beograd	220
4.08	DOPRINOS SEKTORA MALIH I SREDNJIH PREDUZEĆA PRIVREDNOM RAZVOJU REPUBLIKE SRBIJE CONTRIBUTION OF SECTORS OF SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES TO ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE REPUBLIC OF SERBIA Đurđijana Ilić, Srboljub Nikolić Univerzitet odbrane u Beogradu, Vojna akademija, Beograd Marko Andrejić Univerzitet odbrane u Beogradu, Vojna akademija, Visoka broderska škola akademskih studija, Beograd	226
4.09	PROGRAMSKI PAKETI U FUNKCIJI ODGOVORA NA HEMIJSKI UDES SOFTWARE PACKAGES AS A FUNCTION OF RESPONSE TO CHEMICAL ACCIDENT Sreten Ilić Vojnotehnički institut, Beograd Tatjana Golubović Univerzitet u Nišu, Fakultet zaštite na radu, Niš Marjan Mirčevski, Danko Jovanović Univerzitet odbrane u Beogradu, Vojna akademija, Beograd	232
4.10	PROCENA IZLAGANJA BIOTE JONIZUJUĆIM ZRAČENJIMA KORIŠĆENJEM RAČUNARSKOG KODA RESRAD-BIOTA ASSESSMENT OF BIOTA EXPOSURE TO IONIZING RADIATIONS BY USING THE RESRAD-BIOTA COMPUTER CODE Sreten Ilić, Tatjana Marković, Nataša Pajić Vojnotehnički institut, Beograd Tatjana Golubović Univerzitet u Nišu, Fakultet zaštite na radu, Niš Marjan Mirčevski Univerzitet odbrane u Beogradu, Vojna akademija, Beograd	238
4.11	FINANSIJSKA ANALIZA NAFTNIH KOMPA NIJA GLEDANA KROZ PRIZMU ODREĐENIH RACIO BROJEVA FINANCIAL ANALYSIS OF OIL COMPANIES LOOKED AT THROUGH THE PRISM OF SPECIFIC RATIO NUMBERS	

	Biljana Ivanova Univerzitet odbrane u Beogradu, Vojna akademija, Beograd	
	Lidija Barjaktarović Univerzitet Singidunum, Beograd	
	Nataša Sarajevčić Beograd	
	Ilija Ivanov Univerzitet Singidunum, Beograd	244
4.12	KVALITET FINANSIJSKIH INOVACIJA I PROCES ODLUČIVANJA QUALITY OF FINANCIAL INNOVATION AND DECISION PROCESSES Pero Petrović Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd	
	Marina Protić Visoka škola akademskih studija Dositej, Beograd	
	Zvezdan Ilić Icom Accounting, Beograd	251
4.13	KORPORATIVNA DRUŠTVENA ODGOVORNOST VERSUS ODNOSI SA JAVNOŠĆU: KRITIČKI PRISTUP CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY VERSUS PUBLIC RELATIONS: A CRITICAL APPROACH Vesna Sekulić, Milica Pavlović Univerzitet u Nišu, Ekonomski fakultet, Niš	258
4.14	STRATEGIJSKI HRM I POGLED NA PREDUZEĆA NA OSNOVU RESURSA STRATEGIC HRM AND THE RESOURCES BASED VIEW OF THE COMPANIES Manojla Zrnić Javna ustanova Sportski centar Borik, Banja Luka	265

Tematska oblast (Conference Topic)

05 Sistemsko inženjerstvo (Systems Engineering)

5.01	HRONOLOGIJA POVEĆANJA KVALITETA U ODREĐIVANJU POZICIJE BRODA CHRONOLOGY OF QUALITY INCREASING IN DETERMINING SHIP'S POSITION Aleksandar Babanoski, Slavica Nikolić Univerzitet Crne Gore, Pomorski fakultet, Kotor	277
5.02	OCENA EFIKASNOSTI DRUŠTVENIH MEDIJA U JAVNOJ UPRAVI ESTIMATION OF EFFICIENCY PUBLIC AUTHORITIES IN SOCIAL MEDIA Zoran Bobar, Ksenija Đurić Atanasievski Ministrstvo odbrane Republike Srbije, Beograd	284

5.03	UTICAJ NOVIH TEHNOLOGIJA NA KVALITET I POUZDANOST DOSTAVE POŠTANSKIH POŠILJAKA THE INFLUENCE OF NEW TECHNOLOGIES ON QUALITY AND RELIABILITY OF DELIVERY OF POSTAL ITEMS Dordije Dupljanin, Slaviša Dumnić, Predrag Atanasković Univerzitet u Novom Sadu, Fakultet tehničkih nauka, Novi Sad	291
5.04	JEDAN METOD ZA REŠAVANJE PRELAZNIH PROCESA PRI PREKIDU JEDNE FAZE U ELEKTRIČNIM MREŽAMA ONE METHOD FOR SOLVING OF TRANSIENT PROCESSES IN OPEN PHASE CONDITION IN ELECTRIC NETWORK Nenad Marković Visoka tehnička škola strukovnih studija iz Uroševca, Leposavić Jeroslav Živanić Univerzitet u Kragujevcu, Fakultet tehničkih nauka, Čačak Uroš Jakšić Visoka tehnička škola strukovnih studija, Zvečan Slobodan Bjelić Fakultet tehničkih nauka Priština, Kosovska Mitrovica	296
5.05	UNAPREĐENJE KVALITETA VOĐENJA BRODA: OD HRONOMETRA DO ECDIS IMPROVING THE QUALITY OF SHIP STEERING: FROM HRONOMETER TO ECDIS Slavica Nikolić, Aleksandar Babanoski Univerzitet Crne Gore, Pomorski fakultet, Kotor	303
5.06	STANJE U POLJOPRIVREDNO-PREHRAMBENOM SEKTORU REPUBLIKE SRBIJE TOKOM TRANZICIONOG PERIODA THE SITUATION IN THE AGRO-FOOD SECTOR OF THE REPUBLIC OF SERBIA DURING THE TRANSITION PERIOD Srboljub Nikolić Univerzitet odbrane u Beogradu, Vojna akademija, Beograd Mihajlo Ranisavljević Ministarstvo odbrane Republike Srbije, Beograd Nikola Veljković Univerzitet odbrane u Beogradu, Vojna akademija, Beograd Sanja Jelenković Beograd	309
5.07	ULOGA AUTOMATIZACIJE KOD SAVREMENIH PROIZVODNIH SISTEMA ROLE OF AUTOMATIZATION AT MODERN MANUFACTURING SYSTEMS Borivoj Novaković, Dragica Radosav, Mila Kavalić, Sanja Stanisavljev Univerzitet u Novom Sadu, Tehnički fakultet Mihajlo Pupin, Zrenjanin	317
5.08	PODSTICANJE PRILIVA STRANIH DIREKTNIH INVESTICIJA KAO MERA PODRŠKE RAZVOJU POLJOPRIVREDE REPUBLIKE SRBIJE	

	ENCOURAGING FOREIGN DIRECT INVESTMENT INFLOWS AS A SUPPORT MEASURE ON THE REPUBLIC OF SERBIA AGRICULTURE DEVELOPMENT Marija Petrović Randelović Univerzitet u Nišu, Ekonomski fakultet, Niš Milica Cvetković Niš	324
5.09	TRENDOVI U RAZVOJU INTELIGENTNIH TRANSPORTNIH SISTEMA DEVELOPMENT TRENDS IN INTELLIGENT TRANSPORTATION SYSTEMS Gordana Radivojević Univerzitet u Beogradu, Saobraćajni fakultet, Beograd Institut Mihajlo Pupin, Beograd Bratislav Lazić, Gorana Šormaz Institut Mihajlo Pupin, Beograd	331
5.10	PODIZANJE NIVOVA KONKURENTNOSTI AUTOTRANSPORTNIH PREDUZEĆA KORIŠĆENJEM IK TEHNOLOGIJA RAISING THE LEVEL OF COMPETITIVENESS OF ROAD TRANSPORT COMPANIES BY USING IT TECHNOLOGIES Veselin Salamadija FSKL, Budva, Crna Gora Zoran Ž. Avramović Univerzitet u Beogradu, Saobraćajni fakultet, Beograd Pavle Gladović Univerzitet u Novom Sadu, Fakultet tehničkih nauka, Novi Sad Miroslav Mašić FSKL, Budva, Crna Gora	338
5.11	DUBINSKA ANALIZA PODATAKA DATA MINING Ivan Šarenac Visoka tehnička škola strukovnih studija, Kragujevac	344
5.12	NEKE SPECIFIČNOSTI POSLOVNE POLITIKE PREDUZEĆA U MINERALNOM SEKTORU SOME SPECIFICS OF BUSINESS POLICY OF ENTERPRISES IN MINERAL SECTOR Radule Tošović Univerzitet u Beogradu, Rudarsko-geološki fakultet, Beograd	350
5.13	IZVRŠAVANJE POSLOVA I ZADATAKA U PREDUZEĆIMA MINERALNOG SEKTORA EXECUTION OF WORKS AND TASKS IN MINING SECTOR ENTERPRISES Radule Tošović Univerzitet u Beogradu, Rudarsko-geološki fakultet, Beograd	358

Tematska oblast (Conference Topic)

06 Vojno inženjerstvo (Military Engineering)

- 6.01 FUNKCIONALNI PRISTUP OCENJIVANJU USAGLAŠENOSTI
PROIZVODA U KONTEKSTU RIZIKA
A FUNCTIONAL APPROACH TO ASSESSING COMPLIANCE
OF PRODUCTS IN THE CONTEXT OF RISK
Nenko Brkljač
Tehnički opitni centar, Beograd
Marko Andrejić
Univerzitet odbrane u Beogradu, Vojna akademija, Beograd
Zoran Ilić, Radomir Janjić, Predrag Stojisavljević
Tehnički opitni centar, Beograd 371
- 6.02 СТРАТЕГИЈСКИ КОНЦЕПТ ОДБРАНЕ И ВОЈНА НЕУТРАЛНОСТ
РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
STRATEGIC CONCEPT OF DEFENSE AND MILITARY
NEUTRALITY OF THE REPUBLIC OF SERBIA
Александар Ћираковић
Војска Србије, Београд
Никола Видовић
Универзитет одбране у Београду, Војна академија, Београд
Станко Булајић
Факултет за инжењерски менаџмент, Београд 379
- 6.03 ФАКТОРИ ЗНАЧАЈНИ ЗА РАЗВОЈ НАОРУЖАЊА
I VOJNE OPREME
FAKTORS THAT IMPORTANT FOR THE DEVELOPMENT
OF WEAPONS AND MILITARY EQUIPMENT
Zoran Ilić, Stanisav Mijailović, Nenko Brkljač
Tehnički opitni centar, Beograd,
Marko Andrejić
Univerzitet odbrane u Beogradu, Vojna akademija, Beograd 394
- 6.04 УПОТРЕБА СНАГА ВОЈСКЕ СРБИЈЕ У СПРЕЧАВАЊУ
ПОСЛЕДИЦА ЕЛЕМЕНТАРНИХ НЕПОГОДА
USING OF THE SERBIAN ARMED FORCES IN PREVENTING
CONSEQUENCES OF NATURAL DISASTERS
Драган Јевтић
Универзитет одбране у Београду, Школа националне одбране,
Београд
Жељко Радивојевић
Војска Србије, Команда за обуку, Команда за развој Банатске бригаде
Хајрадин Радончић, Александар Думић
Универзитет одбране у Београду, Школа националне одбране,
Београд 401
- 6.05 ANALIZA PROTIVOKLOPNIH RAKETNIH SISTEMA
U CILJU OPREMANJA JEDINICA VOJSKE SRBIJE
ANALYSIS OF ANTI-TANK ROCKET SYSTEMS
TO AIM MODERNIZATION OF THE SERBIAN ARMY

	Željko Jokić, Slaviša Jotić, Goran Lazić Univerzitet odbrane u Beogradu, Vojna akademija, Beograd	411
6.06	SMEŠTAJNI KAPACITETI VOJNODOHODOVNIH USTANOVA U FUNKCIJI UNAPREĐENJA USLUGA STANDARDA PRIPADNIKA VOJSKE SRBIJE ACCOMPANYING CAPACITIES OF MILITARY INSTITUTIONS IN THE FUNCTION OF THE IMPROVEMENT OF STANDARD SERVICE STAFF OF MILITARY SERBIA Saša Jović Direkcija za usluge standarda UOL SMR MO, Beograd Srboljub Nikolić Univerzitet odbrane u Beogradu, Vojna akademija, Beograd Miljojko Janošević Univerzitet odbrane u Beogradu, Vojnomedicinska akademija, Beograd Vladimir Milovanović Univerzitet odbrane u Beogradu, Vojna akademija, Beograd	419
6.07	JEDAN PRISTUP PROCENI RIZIKA PRI USPOSTAVLJANJU SKELSKOG MESTA PRELASKA ONE APPROACH TO RISK ASSESSMENT FOR THE ESTABLISHMENT OF FERRY CROSSING POINT Nenad Kovačević, Boban Ranković, Antonio Mak UNIVERZITET ODBRANE U BEOGRADU, VOJNA AKADEMIJA, BEOGRAD Branko Babić Visoka tehnička škola strukovnih studija, Novi Sad	425
6.08	LOGISTIKA VOJNOMEDICINSKE AKADEMIJE LOGISTICS OF MILITARY MEDICAL ACADEMY Marjan Mirčevski, Miljojko Janošević Univerzitet odbrane u Beogradu, Vojnomedicinska akademija, Beograd Marko Andrejić Univerzitet odbrane u Beogradu, Vojna akademija, Beograd Visoka broderska škola akademskih studija, Beograd Velibor Jovanović Centralna logistička baza Vojske Srbije, Beograd	432
6.09	МРЕЖНОЦЕНТРИЧНО РАТОВАЊЕ - СТАЊЕ И ПЕРСПЕКТИВЕ NETWORK CENTER WARIFARE - STATE AND PERSPECTIVE Жељко Мушкић Министарство одбране РС, Војнобезбедносна агенција, Београд Хатица Бериша Универзитет одбране у Београду, Школа националне одбране, Београд Александар Ћираковић Војска Србије, Београд	442
6.10	KOMPARATIVNA ANALIZA PROTIVOKLOPNIH RAKETNIH SISTEMA COMPARATIVE ANALYSIS OF ANTI-ARMoured ROCKET SYSTEMS	

	Marko Radovanović 22. pb, 2. br KoV, VP 3706, Požega	
	Aca Randelović, Aleksandar Blagojević Univerzitet odbrane u Beogradu, Vojna akademija, Beograd	452
6.11	DRUŠTVENE MREŽE I HIBRIDNE PRETNJE SOCIETY NETWORKS AND HYBRID THRESH Radiša Saković Ministarstvo odbrane Republike Srbije, Beograd	
	Miroslav Terzić Univerzitet odbrane u Beogradu, Beograd	460
6.12	JEDAN PRISTUP U PRIKAZU NAJNOVIJE STRATEGIJE NACIONALNE BEZBEDNOSTI SJEDINJENIH AMERIČKIH DRŽAVA ONE APPROACH TO THE PRESENTATION OF THE LATEST STRATEGY OF NATIONAL SECURITY OF THE UNITED STATES Miroslav Terzić, Bojan Kuzmanović, Zoran Karavidić, Dejan Indić Univerzitet odbrane u Beogradu, Beograd	469

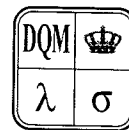
Tematska oblast (Conference Topic)

07 Energetska efikasnost (Energy Efficiency)

7.01	ENERGETSKA POLITIKA EVROPSKE UNIJE – REGULATORNI OKVIR I PRIMENA ENERGY POLICY OF THE EUROPEAN UNION - REGULATORY FRAMEWORK AND IMPLEMENTATION Miloš Parežanin, Dragana Kragulj Univerzitet u Beogradu, Fakultet organizacionih nauka, Beograd	477
7.02	INFORMACIONI PODSISTEM INTERNIH PROVERA SISTEMA ENERGETSKOG MENADŽMENTA - MODEL UNAPREĐENJA INFORMATION SUBSYSTEM OF INTERNAL AUDIT SYSTEM OF ENERGY MANAGEMENT - MODEL OF IMPROVEMENT Dragan Miladinović Ogranak RB Kolubara, Lazarevac	483
	TEHNOLOŠKA BEZBEDNOST KAO ELEMENAT NACIONALNE BEZBEDNOSTI TECHNOLOGICAL SECURITY AS AN ELEMENT OF NATIONAL SECURITY Čedomir Gerzić Univerzitet odbrane u Beogradu, Škola nacionalne odbrane, Beograd	493

O redaktoru

Ljubiša Papić	503
----------------------	-----

АСИМЕТРИЧНИ РАТОВИ – НОВИ ИЛИ СТАРИ СУКОБИ

ASYMMETRIC WARS - NEW OR OLD CONFLICTS

Хатица Бериша, Игор Баришић

Универзитет одбране у Београду, Школа националне одбране, Београд

Жељко Мушкић

Војнобезбедносна агенција, Министарство одбране РС, Београд

Резиме: Иако се не ради о новом феномену, у савременим условима асиметрија је постала главно оружје оружаних сукоба, па је истраживање овог проблема постао велики изазов за многе теоретичаре у свету. Изазов у тражењу одговора на питање како и где пронаћи своје место у будућности са аспекта развоја и припреме оружаних снага за вођење рата против супериорнијег непријатеља, као и одговор на сигурно највероватније начине угрожавања глобалне, регионалне и националне безбедности су главни разлози за одабир теме рада. Циљ рада је да укаже на асиметрију као средство и метод савременог сукоба, и да кроз приказ најочигледнијих примера асиметричних ратова у историји друштвених сукоба, докаже да се не ради о новом феномену сукоба.

Кључне речи: Асиметрија, безбедност, друштвени укоб, сукоби, методе, средства.

Summary: Eventhough it's not a new phenomenon, in modern conditions asymmetry have become main weapon of armed conflicts, so research of this problem have become a great challenge for lots of theorist in the world. Challenge in seeking the answer on question how and where to find its place in the future from the aspect of developing and preparing armed forces to wage war against superior enemy, as well as the answer to the surely most likely ways of endangering the global, the regional and the national security are the main reasons for selecting the topic of this work. The aim of this work is to highlight the asymmetry as the means and methods of modern conflicts, and to see through the most obvious examples of asymmetrical wars in the history of social conflicts, demonstrate that this is not a new phenomenon of conflict.

Key words: Asymmetry, security, social conflict, conflicts, methods, means.

1. УВОД

Говорити о историји човечанства, готово је немогуће а да се у контексту такве приче не користе речи: рат, оружани сукоб, сила или слично. Изучавањем рата бавили су се многи истраживачи из области друштвених наука, формирајући различите теорије. Међутим, евидентно је да не постоји једна општеприхваћена дефиниција рата.

Коришћење термина "асиметрични рат" попут многих других термина који садрже реч рат ("специјални рат", "психолошки рат", "хладни рат" и слично) у комуникацији не означава право значење тог појма због чега ће у првом делу рада бити покренуто питање правилности појмовног одређења термина "асиметрични рат". Наиме, рат увек укључује насиље, али се свако насиље не може описати као рат. Насиље је неопходно, али не и довољан услов за сукоб који се дефинише као рат.

У својим темељима асиметрични ратови имају старо начело по којем се покушава искористити властита предност у односу на неку слабост непријатеља. Кроз историју, лидери и ивојсковође увек су трагали за слабијим тачкама непријатеља и настојали су да повећају сопствене предности како би извојевали победу. У западној цивилизацији на асиметрију се гледало као божански уплив којим је младом Давиду подарено лукавство. На истоку се развила истинска стратешка мисао која је асиметрију претворила у оруђе рата. Суштина ове стратегије, чији је творац Сун Цу Ву, је да се непријатељ убеди да влада ситуацијом, како би се касније лакше надмудрио. Једна од његових најпознатијих мисли је "свака ратна вештина почива на обмани".

Република Србија искусила је непријатно искуство асиметричног рата какав је несумњиво био рат 1999. године. Горко искуство по наш народ и друштво, али по питању имаоца инфериорне улоге наше стране у асиметричном сукобу против далеко надмоћнијег непријатеља. Међутим, треба рећи да је наша земља у прошлости била у улози супериорније моћи када се суочава са асиметричним претњама, на пример противтерористичко дејства на Косову и Метохији и на југу Централне Србије. Вероватно да ће се и у будућности суочавати са асиметричним претњама (тероризам, сепаратизам, побуна, екстремизам) према проценама је врло велика.

2. ПОЈМОВНО ОДРЕЂЕЊЕ АСИМЕТРИЈЕ

У свим наукама, па и у наукама о одбрани, јако је важно да се ствари означе правим термином и синтагмом. Зато је ради правилног методолошког приступа приликом појмовног одређења асиметричног рата потребно најпре дефинисати појмове из којих се састоји ова синтагма, а то су асиметрија и рат. Свакако да је, ако не најчешће, оно бар један од најчешћих термина који су "преплавили" постбиполарни период, свакако и асиметрија (асиметричне претње, асиметрични рат, асиметрични конфликт и слично). Због тога је у најкраћем, неопходно осврнути се на појмове асиметрија, дисиметрија и

симетрија и појам рата да би се термин асиметрични рат јасније идентификовао.

2.1 Појмовно одређење симетрије; дисиметрије и асиметрије

Реч стратегија је грчког порекла и значи "једнака пропорција". Састоји се из грчког префикса син (са) и именице метран (мера). У лексикону страних речи и синонима од Милана Вујаклије, за појам симетрије наведени су синоними: равномерност, складност, слагање, равномеран однос појединих делова неке целине, док придев симетричан значи самерљив, сразмеран, равномеран, складан, сагласан распореду делова (предмет и лик његов у равном огледалу)¹. Дисиметрија је недостатак симетрије (обично због грешке, али у неким случајевима може бити промишљено). Из тога произилази да је асиметрија одређенија од дисиметрије, јер је прва пропорција одсутна и исправка није могућа. Асиметрија је свесно одсуство симетрије и карактерише је несразмерност у међусобном распореду или односу појединих делова или компоненти. У лексикону страних речи и синонима², асиметрија се дефинише као несиметричност, несразмерност, неједнакост, неравномерност, а за појам несиметричан наведени су следећи изрази: који нема симетрије, несразмеран, нескладан, неједнак.

У контексту друштвених сукоба, симетрија подразумева сукоб равноправних противника, асиметрија као настојање једног од њих да стекне квалитативну или квантитативну предност, док дисиметрија одговара обрнутом поступку, тј. Да се искористе све слабости супарника и нанесе му се што већа штета³. Дисиметрија се везује за стратегије држава, изискује дугорочне инвестиције са циљем да се на техничком плану постане супериоран и остаје искључива привилегија богатих и развијених земаља. Поред надмоћи у снагама и техничким средствима, дисиметрија подразумева и надмоћност у ратној вештини и обучености снага и располагању информацијама.

Асиметрија у друштвеним сукобима подразумева одбијање правила борбе које намеће противник, чинећи тако све операције потпуно непредвидивим. То подразумева истовремено коришћење снага мимо њихове основне намене (као што су цивили), затим оружја против којих средства заштите нису увек прилагођена (оружје за масовно уништење), метода које негирају конвенционални начин ратовања (герила, тероризам), места сукобљавања која се не могу предвидети (ужо делови градова, јавна места) и фактори изненађења, при чему је ова последња карактеристика најзначајнија. Користећи технички једноставна средства, асиметрија се може поистоветити са "оружјем сиромашних" у мери у којој бројним учесницима, са веома

¹ Милан Вујаклија: Лексикон страних речи и синонима, Просвета, Београд, 1975, с. 872.

² Исто, с. 80.

³ Б. Курмон, Д. Рибникар: Асиметрични ратови – сукоби и данас, тероризам и трење, НИЦ "Војска" Београд, 2003, с. 15.

ограниченим средствима, отвара могућност наношења потпуно несразмерне штете. Дакле, у контексту друштвених сукоба, симетрија подразумева сукоб равноправних противника. Асиметрија као настојање једног од њих да стекне квалитативну и/или квантитативну предност, док дисиметрија одговара обрнутом поступку, тј. Да се искористе све слабости супарника и наносему што већу штету.⁴ Дисиметрија се везује за стратегију државе и изискује дугорочне инвестиције са циљем да се на техничком плану постигне супериорност и остане искључиво као привилегија технолошки развијених, богатих држава.⁵

Поред надмоћи у снагама и техничким средствима, дисиметрија подразумева и надмоћност ратних вештина обучености снага и располагање правовременим информацијама. У пракси, концепти дисиметрије и асиметрије се међусобно условљавају и прожимају, од угла посматрања и тумачења конкретних ратних сукоба, зависиће да ли ћемо неки ратни сукоб идентификовати као "дисиметричан рат" или као "асиметричан рат". На пример, рат коалиције НАТО против Савезне Републике Југославије 1999. године, из нашег угла посматрања је асиметрични рат, међутим из угла посматрања непријатеља, овај рат је класичан дисиметричан рат због технолошке супериорности НАТО у односу на наше снаге. Зато се и каже да је дисиметрија искључиво привилегија технолошки развијених и богатих држава, док је асиметрија средство неразвијених и сиромашних држава. Мада и ова констатација није увек тачна, јер се често дешава да и супериорнија моћ досегне за симетријом као оруђем рата.

2.2 Појмовно одређење рата и асиметричног рата

О рату постоје врло различите дефиниције, најчешће оптерећене професионалним интересовањем и идеолошким опредељењем. Због обима и циља рада, неће бити расправљено о дефиницијама рата, већ ће се под појмом рат подразумевати "комплексан, интензиван и масован сукоб држава, војно-политичких савеза или различитих друштвених снага". Унутар једне земље у којем се масовно и организовано примењује оружано насиље и води оружана борба ради остваривања одређених политичких, економских и војних циљева сукобљених страна.⁶

Ова дефиниција омогућава сагледавање појма рата у најважнијим елементима и карактеристикама те појаве. Из ове дефиниције се јасно види да је рат облик организованог људског насиља и када се спроводи од стране држава које користе значајан број људи и значајне количине материјалних средстава и ватрену моћ, то је релативно лако препознати. Међутим, на доњем крају спектра, насиља почињу да се преклапају са другим облицима

⁴ Б. Курмон, Д. Рибникар: Асиметрични ратови – сукоби и данас, тероризам и трење, НИЦ "Војска" Београд, 2003, с. 18.

⁵ Исто, с. 20.

⁶ Појмовник функционалних доктрина и доктрина видова ВС, ГШ ВС, Београд, 2012, с. 45.

сукоба, као што су тероризам, побуна, саботаже, диверзије, кривично дело и јасне разлике и дефиниције постају теже за одржавање. Дакле, рат увек укључује насиље, али свако насиље се не може описати као рат. Насиље је неопходно, али не и довољан услов за сукоб који се дефинише као рат.

Због горе наведеног, идентификовање термина асиметрични рат је врло отежано, јер ако је једна страна много снажнија од друге, вођење рата може да постане проблематичан, чак и као предмет дефинисања. Тако, израелски теоретичар Мартин Ван Кревелд у књизи "Трансформација рата" каже: "Тамогде не постоји симетрија, још увек може доћи до насиља, чак насиља које је организовано, сврховито, политички, мотивисано и веома опсежно. Ипак, име које даје таквом насиљу није рат него немир, изгред, устанак или злочин"⁷.

У нашим стратегијским доктринарним документима не постоји дефиниција асиметричног рата. У доктрини операција Војске Србије дефинисани су термини симетрични, дисиметрични и асиметрични оружани сукоби. Тако се за асиметричне оружане сукобе каже да их карактерише "немогућност или одбијање једне стране, која има другачије политичке и војне циљеве, да се сличним саставом снага, доктрином и материјалним ресурсима супростави непријатељу".⁸ У доступној домаћој литератури асиметрични рат је класификован као посебна врста рата која је извршена према односу снага. Наиме, Слободан Микић⁹ наводи да се ратови према односу снага могу поделити на :симетричне (приближно једнаких снага) и асиметричне (неједнаких снага). Иако нема апсолутно симетричних ратова, већ само приближно, релативно симетричних. Под симетричним ратовима се сматрају они ратови када противници ангажују приближно једнаке снаге и потенцијале. Асиметрични су они ратови у којима се сукобљавају противници са изразито неједнаким снагама и потенцијалима, где је једна страна изразито јача.¹⁰

У доступној иностраној литератури, претежно енглеског говорног подручја, постоји велики број дефиниција асиметричног рата. Према дефиницији DARPA (Defence Advanced Research Project Agency)¹¹ асиметрични ратови су разне активности са мање или теже одредивим циљевима, уз мањи број ангажованог људства и употребе неконвенционалних тактика које често имају велики учинак (политички или материјални) обзиром на ангажоване снаге. Једну од прихватљивих дефиниција асиметричног рата дао је Дејвид Л. Бафало (David L. Buffalos) у чланку "Дефинисање асиметричног ратовања" објављеном у листу "Копнено ратовање" у коме асиметрични рат дефинише као нетрадиционални рат вођен

⁷ Мартин Ван Кревелд: Трансформација рата, Службени гласник, Београд 2010, с. 163.

⁸ Доктрина операција ВС, ГШ ВС, Београд, 2012, с. 12.

⁹ Слободан Микић: Поглед на рат, ГШ ВСЦГ ВА, Београд, 2003, с. 93.

¹⁰ Исто, с. 93.

¹¹ Слободан Микић: Поглед на рат, ГШ, ВСЦГ ВА, Београд, 2003, с. 93.

између војно супериорне моћи и једне или више нижих сила, а који обухвата следеће аспекте: вредновање и уклањање асиметричне претње, извођење асиметричних операција, разумевање културних асиметрија и вредновање асиметричних трошкова.¹²

Наиме, аутор ове дефиниције приметио је да се термин "асиметричан рат" користи у многоструком значењу, од катастрофалних терористичких напада, постављања бомби поред пута, ширење оружја за масовно уништење (ВМО), до наредних компјутерских вируса. Разумљиво, када термин значи толико различитих ствари, лако губи своју корисност, због чега је сам термин постао бесмислен. Овом дефиницијом, аутор је дефинисао аспекте асиметричног рата, што дефиницију чини потпуно прихватљивом.

3. ПРИРОДА АСИМЕТРИЧНИХ СУКОБА И РАТОВА

Многи теоретичари савремених међународних односа наводе да су терористички напади на Њујорк и Вашингтон 11.09.2001. године утицали на промене у схватању рата као друштвеног сукоба. Наиме, сматра се да је овај догађај утицао да се рат у 21. Веку развија у нову врсту борбе, а главне претње стабилности међународног система постале су такозване нетрадиционалне, неојне, однос асиметричне претње које потичу од недржавних актера, терористичких група организованих криминалних и других екстремних група које не поштују установљена и призната правила и норме међународног ратног и хуманитарног права.

Због горе наведеног, многи теоретичари истичу да оно што асиметричне ратове чини посебно нерешивим јесте обавеза држава да се придржавају хуманитарних правила понашања, док су њихови непријатељи слободни да воде варварске ратове. Такође, треба напоменути да у ери глобалних медија и међународних судова за ратне злочине критеријуми за употребу војне силе од стране држава постали су сложенији него икада раније.

Иако је асиметричних претњи било и раније, где су "слабије" снаге одувек настојале да у сукобу користе изненађење, иновативне тактике или било које слични појасни облик супротстављања који може нанети значајне губитке "јачем" непријатељу, ова врста претње је свакако променила своју природу што је утицало на савремено схватање безбедности и рата као друштвеног сукоба. Зато је за разумевање природе асиметричног сукоба неопходно сагледавање природе асиметричних претњи, форме и димензије испољавања асиметрије и доктрине асиметричних сукоба.

3.1 Природа асиметричних претњи

Асиметричне претње, као што је већ наведено, нис више новина у теорији и пракси безбедносних наука о одбрани. У данашње време, готово све

¹² Дејвид Л. Бафало: Дефинисање асиметричног ратовања, Лист "Копнено ратовање" бр. 56, Институт за копнено ратовање САД, Арлингтон, Вирџинија, 2006, с. 17.

земље у својим стратегијско-доктринаним документима препознају ову врсту претње и поклањају им изузетну пажњу. Зато је ради бољег разумевања природе асиметричних сукоба потребно дефинисати појам асиметричне претње, посебно у контексту савременог схватања овог појма. Асиметрична претња се дефинише као "претња која произилази из могуће употребе различитих средстава или метода ради заобилажења или негирања противничких способности, уз истовремено коришћење његових слабости ради постизања несразмерног учинка".¹³ Такође, за асиметричне претње се каже да представљају ситуације у којима држава, па и друштво у целини, није суочено са тешким наоружањем и јаком војном силом на коју одговара истом таквом силом већ напротив асиметричном претњом која долази од слабог противника, групе људи или чак неког појединца.

У студији "Разумевање асиметричних претњи", Националног института за јавну политику САД, наводе се неке од основних карактеристика групе претњи које се у принципу могу сматрати асиметричним претњама и то:

- "нестандардне" или "несвакидашње" претње на пример талачке ситуације);
- нерегуларне претње, односно претње које користе механизме супротно принципима међународног ратног и хуманитарног права;
- "неконвенционалне" претње (са употребом неконвенционалног оружја);
- претње на које је у принципу немогуће одговорити "истом мером" (на пример тероризам, употреба оружја за масовно уништење, герилско ратовање);
- претње које садрже ефекте застрашивања од "непознавања непознатог" (на пример: претње употребом биолошког оружја или сајбер напади) и друге.¹⁴

Ова листа свакако није комплетна, нити се наведене претње међусобно искључују, али служи да се истакну могућности и прикаже у којој мери могу да се поклапају. Многе од ових претњи, свесни смо и знамо да постоје, да нешто вреба напољу, али још нисмо сигурни како или где да их тражимо. Такође, треба напоменути да не постоје заједнички ставови у вези утврђивања саме природе и концепта асиметричне претње. Као разлог за непостојање заједничких ставова истиче се различита перцепција у односу на тероризам и побуњеништво, јер док је за једну страну неко терориста, за другу страну је борац за слободу. Данас постоји више од стотинак дефиниција тероризма, при чему неке оправдавају а неке осуђују тероризам.

Главна карактеристика асиметричних претњи је да се обично користе рањивошћу супериорније моћи, а могу се манифестовати на разне начине, са тактичким или стратешким учинком. На стратешком нивоу, искоришћавају се

¹³ NATO Glossary of Terms and Definitions, NATO standardization Agency, 2010, pp. 2-1-20.

¹⁴ Студија Understanding "Asymmetric", Threats to the United States, група аутора, Национални институт за јавну политику САД, септембар 2002, pp. 13-14.

страхови цивилног становништва ради слабљања подршке демократским процесима, нарушава се рад влада, сарадња, савези или партнерство. На тактичком нивоу, користе се тактике којима се супериорнија моћ тешко супротставља и које је готово немогуће спречити, на пример, терористички или електронски напади.

Без обзира на изнете разлике, оно што је неспорно, то је да асиметрична претња имплицира да је једна страна, из ових или оних разлога, није у стању да се супротстави непријатељу на конвенционалан начин, употребом истих или сличних средстава или оружја и зато бира асиметричан приступ. Ова заједничка карактеристика асиметричних претњи свакако је опредељујућа и за разумевање природе асиметричних ратова.

3.2 Димензије асиметрије

За разматрање природе асиметричних сукоба неопходно је и сагледавање димензија асиметрије. Стивен Мец (Steven Metz) и Даглас В. Џонсон (Douglas V. Johnson) у публикацији под називом: "Асиметрија и војна стратегија САД: дефиниција, позадина и стратешки концепти" образлажући дефиницију асиметрије, наводе неколико елемената који је одређују. Као први елемент наводи димензије асиметрије, које могу бити позитивне и негативне, затим краткорочне или дугорочне димензије са мањим или ризиком, материјалне и психолошке.¹⁵

Позитивна асиметрија огледа се у наглашавању војне стратегије оружаних снага супериорније моћи, на пример супериорност обуке, командовања или технологије. Она подразумева непрестано одржавање ове супериорности и њену употребу у супротстављању асиметричним претњама. Негативна асиметрија представља јаз, односно празнину (у смислу рањивости система), који непријатељ може да искористи за напад. Другим речима, то је само форма асиметричне претње, с обзиром да се углавном појам асиметрије разматра у негативном контексту.¹⁶

Појам краткорочне или дугорочне асиметрије везује се за адаптабилност непријатеља да краткорочну асиметрију, какву углавном познаје историја ратовања, претвори у дугорочан начин супротстављања. Асиметрије са мањим или већим ризиком могу се тумачити као предвидивост и мерљивост одговора на асиметричну претњу. На пример, супериорност у систему обуке или командовања морају смањити ризик од неуспеха у реалним ситуацијама.¹⁷ Материјална и психолошка асиметрија су уско везани појмови. Наиме, предност у материјалном смислу неминовно побољшава психолошки моменат. Тако и саме асиметричне претње настоје да својим

¹⁵ Douglas V. Johnson, Steven Metz: Asymmetry and Military strategy: Definition, background and strategic concept, Strategic studies Institute, US Army War College, јануар 2001, pp. 10-12.

¹⁶ Исто, с. 10.

¹⁷ Исто, с. 11.

методама, појавним облицима и средствима, наруше психолошки аспект асиметричности.¹⁸

3.3 Форма асиметрије

Важан елемент за сагледавање природе асиметричних сукоба је форма асиметрије. У раније назначеној публикацији Стивена Меца и дагласа Џонсона, наводи се шест најважнијих форми асиметрије и то: метода, технологија, воља, нормативи, организација и стрпљење.¹⁹

Метода указује на различитост оперативног концепта или тактичке доктрине у односу на непријатеља. Много је примера у историји ратовања у којима је инфериорнија моћ користила различите методе и тактике против супериорније моћи како би на крају остварила своје циљеве. О тим примерима биће речи у наредном даљем раду.

Технологија се односи на адекватност и потпуну искоришћеност напредније технологије у сузбијању асиметричних претњи.²⁰ Треба рећи да превише вере и усредсређености на предности технологије развијених држава може скренути пажњу са асиметричних мера доступних слабијој моћи. Наиме, многи војни теоретичари истичу да технолошка развијеност богатих, развијених земаља истовремено повећава доступност технологије слабијој страни која може бити употребљена против истих. На пример, америчка војска је 2009. године открила да побуњеници хакују проток података и беспилотних летелица типа "Предатор", користећи софтвер који кошта мање од 20 долара.²¹ Ова форма у суштини не дозвољава понављање грешака из прошлости, где су и поред фантастичне технолошке предности, велике војне силе губиле ратове и бивале поражене, па и осрамоћене (рат у Вијетнаму, интервенција у Сомалији, рат у Чеченији, ратови у Авганистану и сл.)

Асиметрија воље је важна када је у питању доношење одлука од којих зависи поредак и опстанак или очување виталних државних интереса. Она се односи на непоколебљивост у кризним ситуацијама и карактеристична је за државни, односно руководећи апарат на стратегијском нивоу. На оперативном и тактичком нивоу она се може поистоветити са моралом и може одиграти круцијалну превагу успешности у сукобима. Како је и сам Наполеон тврдио: "Предност морала у рату у односу на материјална средства је 3:1". Ова форма је уско везана и за нормативну асиметрију када је у питању сукоб са различитим етничким, моралним и правним стандардима. Ово у последње време постаје једна од најзначајнијих форми када се треба

¹⁸Douglas V. Johnson, Steven Metz: Asymmetry and Military strategy: Definition, background and strategic concept, Strategic studies Institute, US Army War College, јануар 2001, pp. 10-12.

¹⁹ Исто, с. 13.

²⁰ Исто, с. 14.

²¹ http://www.danas.rs/danasrs/feljton/meke_moc_ugradjena_u_vojnu_strategiju.24html preuzeto na dan 23.05.2017.

супротставити непријатељу који прибегава таквим средствима који за неке земље представљају кршење установљених норми рата.²²

Организациона асиметрија била је важан аспект током читаве историје ратовања. Иновације у погледу организовања оружаних снага некада су могле да донесу неопходну превагу у сукобима. У ратовима будућности, регуларне оружане снаге могу се организовати, на пример, на мрежном принципу уместо на хијерархијском, што у сукобима може донети одговарајућу предност.²³

Стрпљење као форма се може тумачити као временска перспектива будућих сукоба. Данас, многе земље своје операције углавном планирају тако да у веома кратком временском року реше кризну ситуацију, али, као што је то случај са Авганистаном или Ираком криза може потрајати и дуже него што је то планирано, те се и сам непријатељ, спреман за дуг и исцрпљујући сукоб, који у одређеном тренутку може претворити у успех тако и организације.²⁴ Као илустрација може нам послужити једна изјава авганистанског талибана који каже: "Ви имате сатове, али ми имамо време".

3.4 Доктрине асиметричних сукоба

О доктринама асиметричних сукоба писало је много теоретичара, посебно на западу након догађаја од 11. септембра 2001. године. У војном погледу, пуковник Армије САД у пензији, Клинтон Ј. Анкер (Clinton J. Ancker) у чланку "Доктрине асиметричног рата" наводи да "асиметрични рат подразумева широк спектар теорије, знања, искуства и дефиниција али чињеница је да за разлику од класичних ратова и оружаних сукоба, асиметрични рат се суочава са непознатим, великим степеном изненађења са свим својим појавним облицима, начинима и средствима."²⁵ Што је неравноправнији непријатељ, то је теже супротставити му се. Када би могли претпоставити како непријатељ намерава да искористи наше "рупе" у систему, могли бисмо да развијамо специфичне доктрине да га спречимо у томе. У борби против асиметричних претњи, доктрина мора да омогући начин размишљања о асиметричности и оперативној филозофији која ће је у потпуности узети у разматрање.²⁶ Такође, наводи да се асиметрични рат може посматрати као класични круг акција-реакција-противреакција. Наиме, свака страна у сукобу проучаваће доктрину супротне стране, њена начела и законитости, те тражити њене слабости и покушати то да искористи на најпогоднији начин за напад. Зато, када будемо разумели асиметрију у оваквом сукобу, моћи ћемо правилно и да употребимо снаге. На пример, ако

²² Douglas V. Johnson, Steven Metz: Asymmetry and Military strategy> Definition, background and strategic concept, Strategic studies Institute, US Army War College, јануар 2001, pp. 10-12.

²³ Исто, с. 16.

²⁴ Исто, с. 16.

²⁵ Clinton J. Ancker: Doctrine for Asymmetric Warfare, Military Review, July-August, 2003, pp. 18.

²⁶ Исто, с. 18.

потенцијални непријатељ располаже са биолошким оружјем а наша страна не, припреме за евентуални сукоб морају да обухвате технолошке, доктринарне и оперативне оквире у смислу заштите сопствених снага, као и развој противмера, али и могућности за напад и уништавање непријатељевих капацитета, складишта и слично, укључујући и невојни сектор који посредно или непосредно подржава непријатељеве намере. Овакав начин припреме снага омогућио би нам да спречимо непријатељеву асиметричну предност (претњу) кроз само смањивање његових способности да уопште напада.

Саставни део сваког рата је несигурност. Они који очекују да доктрине, тактике, правила и процедуре у потпуности могу пружити одговарајућа прецизна решења за одговор, у великој су заблуди. Зато су одговори односно реакције углавном неефикасне и "неадекватне".²⁷ Избор правила доктрине за вођење асиметричног рата зависиће од могућности да препознамо и прилагодимо се непријатељевим асиметричним мерама, те у довољној мери пронађемо адекватна доктринарна решења и припремамо снаге за брз и ефикасан одговор.

У данашње време, када стално расте број асиметричних претњи безбедности, свака доктрина требало би да садржи оперативни концепт који подразумева неконвенционални карактер рата. Такође, мора да нагласи способност предвиђања будућих операција на основу непрестаног процеса учења из већ научених лекција (теоријских, историјских, емпиријских), да има наглашену креативност и спремност да се суочи са лако прилагодљивим и типичним асиметричним непријатељем и мора да створи систем, брзо прилагодљив изненадним претњама, да усваја иновативна решења и бави се новим тактичким и оперативним проблемима.

Дакле, ово је само доктринарни приступ проблему који намећу асиметричне претње. Све док доктринарна решења не нађу своју примену у пракси, односно примене се у систему обуке јединица, проблем ће и даље постојати. Приказани теоријски приступ свакако ће помоћи у разумевању природе асиметричних сукоба, а за сагледавање контекста нови или стари сукоби послужиће приказ сукоба кроз историју.

4. АСИМЕТРИЧНИ СУКОБИ И РАТОВИ ТОКОМ ИСТОРИЈЕ

"Да би се разумела будућност, мора се истражити прошлост".²⁸ На сагледавање асиметричних претњи, димензија и форме асиметрије, као и доктрина асиметричних сукоба, о чему је било речи у претходном делу рада, неопходно је изучити неке од најупечатљивијих примера асиметричних сукоба и ратова који су се дешавали кроз историју људског друштва. То ће нам свакако помоћи да разумемо будућност која је пред нама.

²⁷ Исто, с. 18.

²⁸ Мартин Ван Кревелд: Трансформација рата, Службени гласник, Београд, 2010, с. 184.

4.1 Асиметрични сукоби и ратови до краја хладног рата

Историја је забележила велики број сукоба, који би се данашњом терминологијом могли назвати асиметрије у пракси, а учење Сун Цу Вуа као прво теоријско уобличавање асиметрије као оруђа рата. Ханибал је малом војном силом, уз подршку слабих савезника напао јаке римске снаге на Апенинском полуострву и успешном применом различитих облика и комбинација нападних дејстава озбиљно запретио римској војсци и читавој тадашњој Римској Републици која је имала 38 легија (преко 120.000 римских војника насупрот 40-45 хиљада Ханибалових војника). Један од најбољих примера асиметричног ратовања је и пад Троје, која је освојена коришћењем "Тројанског коња", оружја које то у ствари није ни било.

Нешто касније опсаде утврђених градова довеле су до низа најразличитијих лукавстава, како од стране браниоца (врело уље, урин и сл), тако и нападача (паљење ватри у циљу задимљавања лешева испод зидина). Пад Западног Римског царства такође је последица асиметрије. Варварске хорде нису ни имале ни бројчану ни материјалну премоћ, али су маневрисањем, употребом коњице против споро покретних римских легија, уз коришћење очигледних унутрашњих слабости царства, дошли до победе. Почетни успеси Монгола, пре него што је бројност њихових хорди достигла огромне размере и прерасла у дисиметрију, имају одлике асиметричног ратовања. Брзи и увежбани коњаници, који су савршено користили лук и стрелу и на тај начин избегавали непосредан контакт са непријатељом, као и ужасавајући покољи пљачке, кључ су великих монголских победа и њиховог освајања простора од Централне Азије до Дунава.²⁹

Примена герилског начина ратовања, као још једног вида асиметрије датира још од првих антиколонијалних борби у Јужној Америци. Мале скупине пешака или коњаника, најчешће помешане са цивилним становништвом, које су избегавале фронталне борбе и ударале на слабости противника, користећи фактор изненађења постизале су велике успехе. Током Првог светског рата на територији Блиског Истока и Источне Африке, герилски покрети против добро организованих војних снага су постизале изненађујуће успехе. Арапски устанци против Отоманског царства на Блиском Истоку представљали су прве примере асиметричних сукоба, где су уместо бројности и ватрене моћи адути били маневар, брзина и време.

Асиметрију коју је као средство борбе примењивао југословенски покрет отпора (односно, покрети отпора) у првим годинама Другог светског рата је такође један од примера асиметричног рата. Наиме, герилски начин ратовања, који у српском народу има изузетну улогу и богату традицију, био је основни начин супротстављања непријатељу у периоду од 1941. до 1943.

²⁹ Б. Курмон, Д. Рибникар, Асиметрични ратови – сукоби јуче и данас, тероризам и претње, НИЦ "Војска", Београд, 2003, с. 33.

године.³⁰ Оно што југословенском ослободилачком покрету неоспорно даје атрибуте асиметрије јесу историјски услови у којима он настаје, делује и остварује своје циљеве. Средства и методе које је ослободилачки покрет користио су заправо асиметрична, а то су: саботаже, диверзије, атентати, заседе, препади, деловање илегалних група, појединачна убиства, напади на органе власти и неутрализација њихове оружане силе, имали су за циљ да се развуку и ослабе непријатељске снаге и угрози окупациони апарат у земљи.

Успех кубанских револуционара под вођством Фидела Кастра је такође пример герилског покрета који је доживео и огроман медијски публицитет и међународно признање. Почевши практично од нуле са ограниченим средствима, али са пажљиво одабраним циљевима и методама, кубански револуционари су успели да свргну Батистин режим и успоставе нови друштвено-политички и економски поредак. Црвена Армија је у Авганистану лако заузела градове и комуникације и наизглед завршила рат. Десет година касније потрошени и исцрпљени сталним сукобима са авганистанским муџахединима, уз унутрашње политичке проблеме и осуде међународне јавности, напустили су Авганистан поражени и осрамоћени.

Свакако један од бољих примера асиметричних ратова је међународни рат између САД и Вијетнама, вођен у другој половини прошлог века. Избегавањем непријатеља да се излаже ватреној моћи америчке војске, рат у Вијетнаму био је за САД први сусрет са асиметричним начином ратовања од краја Другог светског рата. Губитак 60.000 људи изазвао је дубоке трауме о земљи где се таква "кланица" није очекивала.³¹ Постоји веома велики број тумачења америчког пораза у овом рату, од утицаја јавног мњења, грешака војног и политичког руководства па до указивања на тзв. "синдром нож у леђа", према којем су Американци још увек огорчени зато што су рат изгубили од једне мале земље "сељака одевених у пиџаме". Наравно да за пораз САД не постоји само једно објашњење, тим пре што су ма чистом војничком плану америчке снаге увек задржавале предност, која ипак није довољна да обезбеди победу у рату. Нажалост, након Вијетнама америчка војска је, засењена пажњом напредних технологија, брзо заборавила лекције из противгерилске борбе, због чега и данас има велике проблеме у Ираку и Авганистану.

4.2 Асиметрични сукоби и ратови у постхладноратовском периоду

Завршетком Хладног рата, оружани сукоби нису нестали. Међудржавни рат је постао мање уобичајен од унутардржавног, као и од транснационалних ратова који укључују недржавне актере. Главни актери оружаног сукоба су

³⁰ Мирјана Зорић, Герилско ратовање у Југославији, од 1941. До 1943.године, Форма асиметричних ратовања, Војно дело, 2010.

³¹ Б. Курмон, Д. Рибникар, Асиметрични ратови – сукоби јуче и данас, тероризам и претње, НИЦ "Војска", Београд, 2003, с. 62.

побуњеници, терористи, паравојне јединице, криминалне организације и други. Ову врсту сукоба, генерал сер Руперт Смит, некадашњи британски заповедник у Северној Ирској и на Балкану, назива "рат међу народом". Такви сукоби се најчешће нерешавају на конвенционалним бојиштима и уз помоћ традиционалних војски. Ови ратови постају хибридни ратови, односно мешавина конвенционалног оружја, нерегуларне тактике тероризма и криминала на подручју где се ратује.³² Ова врста сукоба су заправо класични примери асиметричних сукоба, односно ратова.

Током целог тока Хладног рата, између Истока и Запада, на делу је била једна симетрична претња: САД и СССР биле су нуклеарне силе, са отприлике једнаким потенцијалима. Данас, када је једна суперсила супер наоружана, она друга која фактички нема ништа, или је то што има недовољно, ипак успева да јој нанесе пораз. Због тога је основно питање за супериорнију моћ постало, како се борити против терористе који пред ТВ камерама одрубљује главу човеку, што је такође део асиметричне стратегије те инфериорније слабе силе. Једна од кључних дилема је то да ли је антитерористичка технологија у стању да доведе јачу страну у преимућство или је у питању нешто дубље што не може да се победи искључивом технологијом. На том плану, развијено је низ теорија о асиметричном рату. Једна струја сматра да технологија може да реши асиметрични рст, док је други закључак да технологија, ма колико добра била, није у стању да сама доведе до победе и да је решење, пре свега политичко.

Ова прича била је посебно актуелна након догађаја од 11. септембра 2001. године у САД. Један од заговорника технолошког унапређења капацитета војске каако би се са мање снага омогућила одлучна победа био је тадашњи секретар за одбрану САД Доналд Рамсфелд. Наиме, он се упустио у војну реформу која се ослања на комбинацију високотехнолошке ваздухопловне моћи и ограничене специјалне снаге у савезништву са борцима на терену. Ова реформа омогућила је огромну надмоћ САД у конвенционалном ратовању и то су показале у првом рату против Ирака 1991. године, рату против СРЈ 1999. године, другом рату против Ирака 2003. године и рату против Авганистана. Међутим, бити јак значи да нема пуно противника вама равним, али то не значи да због тога противници не постоје и који ће, свесни своје слабости, зарад остварења својих циљева, прибећи лукавству, изненађењу, обмањивању и другим тактикама, техникама и процедурама. Технологија је одувек имала важан утицај на војну моћ, а револуције у војним пословима нису нове.³³ Технологија је омогућила да у првом рату против Ирака, САД имају "само" 148 погинула припадника, а у

³² http://www.danas.rs/danasrs/feljton/cetvrta_generacija_ratovanja_24.html

³³ Макс Бут бележи четири: барутна револуција у раној савременој Европи, индустријску револуцију XIX века, другу индустријску револуцију почетком XX и текућу информатичку револуцију.

рату против СРЈ немају погинулих. Оно у чему су Американци погрешили је то што су мислили да је револуција у војним односима довољна за победу у рату.³⁴

Бивши министар иностраних послова Израела Шломо Бен-Ами у ауторском чланку "збогом (славни) ратови" за дневни лист "Данас" каже: "Победа не може донети мир, једноставно зато што ће увек бити рата после рата". Због тога је неопходно да циљеви употребе силе треба да буду повезани са признањем да се у данашњим асиметричним сукобима победа више не постиже на бојном пољу.³⁵ Као и период пре Хладног рата, период за време Хладног рата, тако и период после Хладног рата, нуди примере оружаних сукоба у свету који се темеље углавном на неравнотежи снага и коришћењу асиметричних средстава и метода у њима, при чему су у фокусу теоретичара нејачешће различите манифестације тероризма, побуне и гериле. Зато ће ради спознаје природе асиметричних ратова у хладноратовском периоду бити наведено неколико најочигледнијих глобалних примера.

Један од најочигледнијих примера асиметричних ратова у пост-хладноратовском периоду је рат коалиције НАТО против Савезне Републике Југославије 1999. године, у коме су се југословенске снаге, опремљене застарелим оружјем супротставиле НАТО пакту, највећем и најбоље наоружаном и најорганизованијем од свих војних савеза.³⁶ НАТО је за борбу против југословенских снага све време рата користио борбу са дистанце, не излажући опасности сопствене војнике. План се састојао у томе да се већ првих дана сукоба наведе ПВО (противваздухопловна одбрана) на дејства како би је аутоматски учинила рањивијом на нападе америчких противрадарских ракета HARM и ALARM. По њиховом уништењу, авиони би могли да са малих висина, у наредној фази заврше започету акцију са већом прецизношћу и са већим ефектима.³⁷ Међутим, Трећа армија Војске Југославије, у чијој се зони одговорности налазила територија Косова и Метохије, изгубила је током НАТО бомбардовања 188 војника и имала 33 рањеника. Насупрот томе, албанска војска је убила 250 и ранила 691 војника. Из тога се може закључити да је тзв. "ОВК" била делотворнија од авиона НАТО, чак и ако се зна, наравно, да толике губитке не би ни могла да нанесе да није било ваздухопловне подршке НАТО алијансе.³⁸

Војска Југославије је током рата 1999. године, применом мера маскирања, обмањивања и дисперзије демонстрирала сву своју способност асиметрије да се надмеће са најјачим војним савезом, доказујући тако да се и у ситуацији кад сте потпуно инфериорни у односу на непријатеља, можете

³⁴ http://www.danas.rs/danas/feljtton/neogranicen_rat_nema_pravila_24html

³⁵ Shlomo Ben-Ami: Zbogom (slavni) ratovi,

<http://www.danas.rs/danas/vikend/ybogomslavniratovi26html>

³⁶ Б. Курмон, Д. Рибникар, Асиметрични ратови – сукоби јуче и данас, тероризам и претње, НИЦ "Војска", Београд, 2003, с. 75-98.

³⁷ Исто, с. 85.

³⁸ Исто, с. 89.

супротставити на асиметричан начин. Уколико је ово искуство само наставак других асиметричних ратова, рат у СРЈ 1999. године, доказао је неспособност технологије да одговори на све проблеме током решавања сукоба.

Један од најсвежијих примера асиметричног рата је свакако ескалација сукоба Израелаца и Палестинаца у појасу Газе крајем 2008. године и почетком 2009. године. Наиме, Израел, као економски богатија и технолошки развијенија страна у сукобу, настојао је да оствари дисиметрију у односу на околне арапске државе. У том циљу Израел је направио дугорочне инвестиције са циљем да се на техничком плану постигне супериорност, велика пажња посвећена је безбедности и одбрани државе. Израђена је добро обучена и технички опремљена војска, успостављена је контрола над медијима за масовну комуникацију, развијена је стратегија одбране са тактичким офанзивним дејствима, развијен је јак противтерористички систем и друго.³⁹

Са друге стране, Хамас је на примеру либанског рата 2006. године увидео да се рат може водити и са slabим квалитативним материјално-техничким капацитетима, уз примену неконвенционалних стратегија и тактика са циљем супротстављања, па и побеђивања у сукобу. У складу са тим, Хамас је моралом и мотивацијом настојао превазићи проблем ограниченог броја војника који су углавном били неуниформисани. Селективан избор наоружања настојао се попунити модификованим и импровизованим наоружањем из приручних радионица. Развијено приручно наоружање је уз примену неконвенционалних тактичких поступака требало да парира софистицираној техници. На стратегијском нивоу, вођена су офанзивна а на тактичком дефанзивна герилска дејства.⁴⁰

Крајњи епилог операције "Ливено олово" је да су политичари на крају одустали од треће фазе операције, која би Хамасу задала "нокаут (завршни) ударац", зато што су војне и обавештајне процене указивале да ће уништење Хамаса захтевати недеље дубоких копнених продора у појасу Газе, тј у насељена подручја. То би довело до тешких губитака на обе стране, уз неминовно урушавање веома јаке домаће подршке за рат, а међународне критике би биле све јаче.⁴¹

На крају, треба навести и сукобе који су још увек у току, а то су сукоби у Ираку и Авганистану, којима се изгледа назире крај. Америчка тронедељна кампања "шока и застрашивања" у Ираку 2003. године, завршила се "победом", али је оторила врата пакла и за Американце и њихове савезнике и за Ирачане. Америчка стратегија која се ослања на паметне бомбе за прецизно циљање мета и импровизованог експлозива, побуњеници су себи прибавили јефтине и делотворне паметне бомбе чиме се још једном показало

³⁹ Марко Павловић: Асиметричност материјално-техничког чиниоца као специфичност сукоба између Израела и Палестине, Војно дело, Београд, 2011, с. 112-113.

⁴⁰ Исто, с. 113.

⁴¹ Исто, с. 112.

да превише вере и усредсређености на предности технологија може скренути пажњу са асиметричних мера доступних противницима. Нешто слично догађа се и у Авганистану. "Пирова победа" Американаца у борби против Ал Каиде у оквиру борбе против глобалног тероризма увели су САД у рат за који очигледно није била у потпуности спремна. Истрајавање Американаца на смртоносним оружаним нападима на конвоје и барикаде довело је до све снажнијег отпора Авганистанаца који су се сви редом окренули против окупације, што је довело до ширења покрета отпора.

Дакле, и у једном и у другом случају државни и недржавни противници нису успели да победе америчке снаге на бојишту. Уместо отворене борбе, одабрали су тактику узроковања што више жртава међу америчким војницима. Величина губитака на крају је уверила америчке медије, јавност, а затим и политичаре да би цена победе била далеко већа од користи. У таквој ситуацији САД биле су принуђене да размишљају о броју мисија и времену које им је потребно за противгерилску борбу, јер се може показати да су политички и буџетски прескупни да би били изводљиви. Ова размишљања упућују на то да није далеко време када ће се САД повући са ових простора и као у многим случајевима до сада инфериорнија моћ однети коначну победу захваљујући асиметричном вођењу рата.

Ови примери указују на то да војни одговор није довољан због чега је војна организација присиљена да у војно деловање укључи низ мера усмерених на дугорочно придобијање становништва, од вођења пропагандних активности до заштите локалног становништва и пружања различитих облика помоћи становништву (здравствена заштита, изградња локалне инфраструктуре и др.). Оваква прилагођавања захтевају не само развијање невојних способности у оквиру војне организације, већ и развој другачије организационе културе потребне за извођење противгерилске борбе у новим условима.

5. ЗАКЉУЧАК

Кроз рад се може сагледати да у контексту друштвених сукоба, симетрија подразумева сукоб равноправних противника, асиметрија као настојање једног од њих да стекне квалитативну и/или квантитативну предност, док дисиметрија одговара обрнутом поступку, тј. Да се искористе све слабости супарника и нанесе му се што већа штета. Такође, у раду је указано на проблеме у идентификацији термина "асиметрични рат", који попут многих других термина који садрже реч рат, у свакодневној комуникацији не означава прво значење тог појма јер се користи у многоструком значењу. Како је у теорији битно да се појмови правилно дефинишу потребно је да се асиметрични рат дефинише као "нетрадиционални рат вођен између војно супериорне моћи и једне или више нижих сила, а који обухвата следеће аспекте: вредновање и уклањање асиметричне претње, извођење асиметричних операција, разумевање

културних асиметрија и вредновање асиметричних трошкова", који је Дејвид Бафало дао у чланку "Дефинисање асиметричног ратовања", објављеном у листу "Копнено ратовање".

У раду је указано да не постоје заједнички ставови у вези утврђивања саме природе и концепта асиметричне претње, међутим, без обзира на изнете разлике, оно што је неспорно то је да асиметрична претња имплицира да једна страна, из ових или оних разлога, није у стању да се супротстави непријатељу на конвенционалан начин, употребом истих или сличних средстава и оружја и зато бира асиметричан приступ. Ова заједничка карактеристика асиметричних претњи свакако је опредељујућа и за разумевање природе асиметричних ратова. Такође, асиметрични ратови нису нови сукоби већ метода вођења рата која је историјски присутна од почетка организованог ратовања и која у данашњим приликама добија нове облике своје операционализације. Суштина асиметричног рата, као што се кроз рад могло сагледати, је и данас непримењена, а то је настојање слабије, инфериорније стране да постигне победу над надмоћнијим непријатељем коришћењем неконвенционалних начина деловања.

За разлику од хладноратовског периода, у којем је могућност безбедносне дестабилизације глобалних размера била својеврсна привилегија две тзв. супер силе, нови услови убрзаног асиметричног развоја и технолошке транзиције такво деловање омогућавају великом броју земаља, различитим удружењима, па чак и појединца. Као последица тога све је мање сукоба који се воде на класичном бојишту на којем се сукобљавају војне снаге а све је више оних у којима се сукобљавају цивили међусобно или са различитим војним или паравојним снагама. Ширењу простора за асиметричне сукобе погодиле су промене у међународним односима, а пре свега пропаст аутократских држава у неразвијеним земљама са једне стране те смањење класичне улоге државе у осигурању социјалне и безбедносне стабилности у већини тзв. демократских западних земаља са друге стране.

Споменуте појаве спрегнуте са новим могућностима за деловање, произашлих из технолошке револуције на подручју информационих технологија стварају нове војнобезбедносне захтеве и изазове који доминантно утичу на стање глобалне безбедности. На основу свега може се закључити да асиметрични ратови нису нови сукоби, већ стари који се спонтано јавили и развијали у покушајима слабијих да парирају моћнијим противницима у условима неравнотеже снага.

Историја војних сукоба препуна је примера асиметрије, која је са развојем технологије добила само нове форме примене. Трка у наоружању и јачање дисиметричних средстава производиће нове мете, разлоге и поводе за борбу. Асиметрични сукоби неће нестати ни у будућности, јер са порастом неравнотеже у свету, ризик од сукоба ће бити већи, управо онако као су бројни примери у овом раду то и предочили.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Вујаклија М.: Лексикон страних речи и синонима, Просвета, Београд, 1975.
- [2] Курмон Б., Рибникар Д.: Асиметрични ратови – сукоби и данас, тероризам и трење, НИЦ Војска, Београд, 2003.
- [3] Појмовник функционалних доктрина и доктрина видова ВС, ГШ ВС, Београд, 2012.
- [4] Ван Кревелд М.: Трансформација рата, Службени гласник, Београд, 2010.
- [5] Доктрина операција ВС, ГШ ВС, Београд, 2012.
- [6] Слободан Микић: Поглед на рат, ГШ ВСЦГ ВА, Београд.
- [7] Бафало Д. Л.: Дефинисање асиметричног ратовања, Лист Копнено ратовање, бр. 56, Институт за копнено ратовање САД, Арлингтон, Вирџинија, 2006.
- [8] NATO Glossary of Terms and Definitions, NATO standardization Agency, 2010.
- [9] Студија Understanding "Asymmetric", Threats to the United States, група аутора, Национални институт за јавну политику САД, септембар 2002.
- [10] Douglas V.: Johnson, Steven Metz: Asymmetry and Military strategy: Definition, background and strategic concept, Strategic Studies Institute, US Army War College, јануар 2001.
- [11] http://www.danas.rs/danasrs/feljton/meke_moc_ugradjena_u_vojnu_strategiju.24html
- [12] Klinton J. A.: Doctrine for Asymmetric Warfare, Military Review, July-August, 2003.
- [13] Зорић М.: Герилско ратовање у Југославији, од 1941. до 1943. године, Форма асиметричних ратовања, Војно дело, 2010.
- [14] http://www.danas.rs/danasrs/feljton/cetvrta_generacija_ratovanja.24html
- [15] http://www.danas.rs/danas/feljton/neogranicen_rat_nema_pravila.24html
- [16] Shlomo Ben-Ami: Zbogom (slavni) ratovi, <http://www.danas.rs/danas/vikend/ybogomslavniratovi26html>
- [17] Павловић М.: Асиметричност материјално-техничког чиниоца као специфичност сукоба између Израела и Палестине, Војно дело, Београд, 2011.

UPRAVLJANJE KVALITETOM I POUZDANOŠĆU, 2018

- Plenarna predavanja
- Inženjerstvo kvaliteta
- Inženjerstvo pouzdanosti
- Industrijsko inženjerstvo
- Sistemsko inženjerstvo
- Vojno inženjerstvo
- Energetska efikasnost

Glavni urednik - Editor-in-Chief:

Akademik prof. dr Ljubiša Papić, Istraživački centar DQM, Prijevor

Izdavač - Publisher: Istraživački centar DQM - Prijevor, Pošt. fah 132, 32102 Čačak

Štampa - Printer: Štamparija Bajić, Vukašina Ignjatovića 12, 32103 Čačak

Tiraž – Printing: 140 primeraka

Prijevor, 2018.

CIP - Каталогизација у публикацији - Народна библиотека Србије, Београд

005.6(082)

005.6:658.58(082)

62(082)

МЕЂУНАРОДНА DQM конференција Управљање квалитетом и поузданошћу (21 ; 2018 ; Пријевоор)

Zbornik radova = Proceedings / 21. Međunarodna DQM konferencija Upravljanje kvalitetom i pouzdanosću ICDQM-2018, Prijevor, Srbija, 28-29 jun 2018 = 21th DQM International Conference Dependability and Quality Management ICDQM 2018, June 28-29, 2018, Prijevor, Serbia ; [organizator] Istraživački centar za upravljanje kvalitetom i pouzdanosću = [organizer] Research Center of Dependability and Quality Management ; redaktor, editor Ljubiša Papić. - Čačak : Istraživački centar za upravljanje kvalitetom i pouzdanosću DQM : = Research Center of Dependability and Quality Management DQM, 2018 (Čačak : Bajić). - XIX, 495 str. : ilustr. ; 24 cm

Tiraž 140. - Str. IV-VI: Predgovor / Ljubiša Papić. - Ljubiša Papić: str. 495. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Bibliografija uz svaki rad. - Summaries. - Sadržaj s nasl. str.

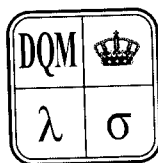
Plenarna predavanja = Plenary Lectures ; Inženjerstvo kvaliteta = Quality Engineering ; Inženjerstvo pouzdanosti = Reliability Engineering ; Industrijsko inženjerstvo = Industrial Engineering ; Sistemsko inženjerstvo = Systems Engineering ; Vojno inženjerstvo = Military Engineering ; Energetska efikasnost = Energy Efficiency.

ISBN 978-86-86355-36-2

1. Папић, Љубиша [уредник] [аутор додатног текста] 2. Истраживачки центар за управљање квалитетом и поузданошћу (Чачак)

а) Инжењерство - Зборници б) Управљање квалитетом - Зборници с) Технички системи - Управљање квалитетом - Зборници

COBISS.SR-ID 264686348

Istraživački centar DQM, Prijedor
Pošt. fah 132, 32102 Čačak
Telefoni: (032) 883-610, (064) 137 44 42
E-mail: dqmcenter@mts.rs
www.dqmcenter.com
Tekući račun: 160-4603-41
PIB: 102868323

